ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2024/ № 12

Termiz – 2024

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan.

Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.12.2024
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz
Rasmiy sayt:
www.philologicalresearch.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, *filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)*
Shoxista Maxmaraimova, *filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)*
O‘ral Xoliyorov, *f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)*
Olmos Ulviy Binnatova, *f.f.d., professor (Ozarbayjon)*
Karl Rayxl, *f.f.d., professor (Germaniya)*
Vali Savash yelok, *f.f.d., professor (Turkiya)*
Dorota Silviya, *f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)*
Muslihiddin Muhiddinov, *f.f.d., professor (O‘zbekiston)*
Ibodulla Mirzayev, *f.f.d., professor (O‘zbekiston)*
Abdi Mamatov *f.f.d., professor (O‘zbekiston)*
Suyun Karimov *f.f.d., professor (O‘zbekiston)*
Muhammadxon Hakimov, *f.f.d., professor (O‘zbekiston)*
Nafas Shodmonov *f.f.d., professor (O‘zbekiston)*
Dilmurod Quronov, *f.f.d., professor (O‘zbekiston)*
Murodqosim Abdiyev, *f.f.d., professor (O‘zbekiston)*
Baxtiyor Mengliyev, *f.f.d., professor (O‘zbekiston)*
Normat Yo‘ldoshev, *f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)*
Abdulla Xudoyqulov, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*
Bobonazar Murtazayev, *f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)*
Asqar Eshmo‘minov, *f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)*
Obidjon Shofiyev, *f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)*
Zafar Umurqulov, *f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)*
Nurali Amonturdiyev, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*
Hakim Ahmedov, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*
Ahad Shukurov, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*
Eshnazar Jabborov, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*
Abdumurod Arslonov, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*
Sirojiddin Turdimurodov, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*
Umida Raximova, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*
Gulchehra Begmatova, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*
Nargis Qurbonazarova, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*
Muyassar Xolova, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*
Shoira Omonturdiyeva, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*
Sherzod Turdiqulov, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*
Zaynura Qodirova, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*
Humayun Nadim Muhammad, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*
Dilrabo Ergasheva, *f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)*

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.12.2024
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100
Цена договорная
Заказ: 155
Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул.
Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
www.philologicalresearch.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, *доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)*
Шохиста Махмараимова, *доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)*
Урал Холияров, *ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)*
Олмос Улвий Биннатова, *д.ф.н., профессор (Азербайджан)*
Карл Райхл, *д.ф.н., профессор (Германия)*
Вали Саваш Елок, *д.ф.н., профессор (Турция)*
Дорота Сильвия, *PhD, доцент (Польша)*
Муслихиддин Мухиддинов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Ибодулла Мирзаев, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Абди Маматов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Суюн Каримов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Мухаммадхон Хакимов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Нафас Шодмонов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Дилмурод Куронов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Мурадкасим Абдиев, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Бахтиёр Менглиев, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Нормат Юлдашев, *д.ф.н., доцент (Узбекистан)*
Абдулла Худайкулов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Бобоназар Муртазаев, *ф.ф.н., доцент (Узбекистан)*
Аскар Эшмуминов, *д.ф.н., доцент (Узбекистан)*
Обиджон Шофиев, *д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)*
Зафар Умуркулов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Нурали Амонтурдиев, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Хаким Ахмедов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Ахад Шукуров, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Эшназар Джаббаров, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Абдумурод Арслонов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Сирожиддин Турдимуродов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Умида Рахимова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Гульчехра Бегматова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Наргис Курбаназарова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Муяссар Холова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Шаира Амонтурдиева, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Шерзад Турдикулов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Зайнура Кадирова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Хумаюн Надим Мухаммад, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Дильрабо Эргашева, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President`s Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.12.2024
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94
Offset printing. Offset paper
Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155

Printed at the
«Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
www.philologicalresearch.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, *doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)*
Shohista Makhmaraimova, *doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)*
Ural Kholiyorov, *PhD, associate professor (Uzbekistan)*
Olmos Ulviy Binnatova, *doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)*
Karl Rayxl, *doct.of philol. sciences, professor (Germany)*
Vali Salvash Elok, *doct. of philol. sciences, professor (Turkey)*
Dorota Silvia, *PhD, associate professor (Poland)*
Muslihiddin Mukhiddinov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Ibodulla Mirzaev, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Abdi Mmatov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Suyun Karimov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Muhammadkhon Khakimov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Nafas Shodmonov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Dilmurod Kuronov, *doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Muradkasim Abdiyev, *doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Bakhtiyor Mengliev, *doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Normat Yuldashev, *doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)*
Abdulla Khudaykulov, *PhD (Uzbekistan)*
Bobonazar Murtazaev, *cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)*
Askar Eshmuminov, *doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)*
Obidjon Shofiev, *PhD, associate professor (Uzbekistan)*
Zafar Umurkulov, *PhD (Uzbekistan)*
Nurali Amonturdiev, *PhD (Uzbekistan)*
Hakim Akhmedov, *PhD (Uzbekistan)*
Ahad Shukurov, *PhD (Uzbekistan)*
Eshnazar Jabbarov, *PhD (Uzbekistan)*
Abdumurod Arslonov, *PhD (Uzbekistan)*
Sirojiddin Turdimurodov, *PhD (Uzbekistan)*
Umida Rakhimova, *PhD (Uzbekistan)*
Gulchekhra Begmatova, *PhD (Uzbekistan)*
Nargis Kurbanazarova, *PhD (Uzbekistan)*
Muyassar Kholova, *PhD (Uzbekistan)*
Shoira Omonturdiyeva, *PhD (Uzbekistan)*
Sherzod Turdikulov, *PhD (Uzbekistan)*
Zaynura Kadirova, *PhD (Uzbekistan)*
Humayun Nadim Muhammad, *PhD (Uzbekistan)*
Dilrabo Ergashova, *PhD (Uzbekistan)*

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

JO‘RAYEVA BIBISH MUXSINOVNA,
TO‘XTAYEVA DILAFRUZ ASHUROVNA
Ekspressivlik va intensivlik munosabati.....7

ЁҚУБОВ ШАРИФ
Дарбанд, Темир дарвоза, Оққўтал ва
“Темирдан ясалган дарвоза” атамалари таҳлили 11

SHUKUROV AHAD AHMADOVICH
Tarixiylikni ifodalovchi eskirgan so‘zlar 15

AMONTURDIYEV NURALI RASHIDOVICH
O‘zbek tili izohli lug‘atlarida etnografizmlar aksi 18

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Hamid Olimjon ijodida so‘z sehri 23

TURDIQULOV SHERZOD DUMINOVCH
Onomastik ko‘lamda teotoponimlar tadqiqi.....26

ABDURAXMANOV SHAVKATJON ASHUROVICH
Funksional sintaksis haqida mulohazalar.....29

VAFOYEVA MUXAYYO YULDOSHEVNA
Sinonimlarda miqdor o‘zgarishlarining ayrim ko‘rinishlari xususida.....32

TUYCHIYEVA OYDIN SAYFULLAYEVNA
Fors tilida shart-istak mayli qo‘llanilishining o‘ziga xos xususiyatlari.....36

SHAYMARDANOVA AZIZA RAIMJANOVNA
Intralingval lakunalarning lisoniy tabiati 40

DUSNAZAROVA MAVJUDA ILYAMONOVNA
Nikoh marosimlarida milliy o‘zlikning aks etishi.....46

KADIROVA SAIDA MAXSUDOVNA
Badiiy tasvir va ifoda vositalarining adabiyotdagi roli 49

МУНДАРИЖА

TO‘YCHIYEVA ZULAYHO HAMROQO‘LOVNA
Islomiy paremalogik religionimlar 53

ABDUVALIYEVA KAMOLA SHAVKAT QIZI
“Shajarayi turk” asaridagi etnonimlarning hozirgi
O‘zbekiston hududida etnotoponim sifatida uchrashi 56

RAHMATULLOYEV AHTAM A’ZAM O‘G‘LI
Fors tilida otning semantik tasnifi 60

HAMDAMOVA NASIBA TO‘RABEKOVNA
Diniy leksikaning semantik xususiyatlari
(ekzotik leksika, frazeologizmlar, paremiologik birliklar misolida).....64

YO‘LDOSHEVA NARGIZA
“Alpomish” dostonida mavjud fonetik dialektizmlar.....68

ВАПАЕВА АНАХОН НАСУРИЛЛАЕВНА
Молодёжный сленг в вузах: дешифровка
(на примере студентов Университета Маъмуна) 71

ИСМАИЛОВА ФЕРУЗА ИСМАИЛОВНА
Народные пословицы в произведениях русских писателей.....75

OBLOQULOVA ZILOLA ULUG‘BEKOVNA
O‘zbek tilida taqinchoq nomlari semantikasi.....79

ADABIYOTSHUNOSLIK

КАДИРОВА ОЛИЯ ХАМЕДОВНА
Жанровое многообразие циклических произведений.....83

TA’LIM

XOJIYEVA IRODA ZOKIRJON QIZI
Ta’lim tojik tilida olib boriladigan umumta’lim maktablarda o‘zbek tili
(davlat tili) fanini o‘qitishning ilmiy-nazariy asoslari 90

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2024; 12
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

FORS TILIDA OTNING SEMANTIK TASNIFI

Rahmatulloyev Ahtam A'zam o'g'li,
Termiz davlat universiteti tojik filologiyasi va sharq tillari kafedrasi tayanch doktoranti

Ot predmetlik ma'nosini bildiruvchi so'zlar turkumi va shu turkumga oid so'z. Predmetlik grammatikada juda keng tushuncha bo'lib, kishi (odam, inson), narsa (paxta, suv), hodisa (to'polon, kurash) va shu kabilarni o'z ichiga oladi. Otlar ma'no jihatidan va ifodalaydigan tushunchaning xususiyatiga ko'ra atoqli ot va turdosh ot, aniq ot va mavhum ot, yakka ot va jamlovchi ot kabi turlarga bo'linadi[1]. Fors tilida otlarni semantik jihatdan tasniflashda bir qancha turlarga ajratib ko'rsatishimiz mumkin bo'ladi. Eronlik tilshunos olimlaridan Parviz Notili Xonlariy[2], Mahdiy Mu'iniyon[3], Muhammad Javod Mashkur[4], Ahmadi Ahmadiy[5], rus sharqshunosi Y.A. Rubinchik[6] o'z izlanishlari davomida otlarni semantik jihatdan deyarli bir xil ko'rinishda tasniflashgan. Quyida ushbu grammatik asarlarda otning semantik tasniflanishini birma bir o'rganib chiqamiz.

Birinchi navbatda til egalari hisoblangan Eron tilshunos olimlarining qarashlariga e'tibor berib o'tsak maqsadga muvofiq hisoblanadi. Parviz Notili Xonlariy o'zining "Dasture zabāne fārsi" [7]"دستور زبان فارسی" asarida otga quyidagicha ta'rif berib o'tgan:

"اسم کلمه ای است که برای نام بردن کسی یا چیزی بکار می رود[8]."", "Esm kalameye ast ke barāye nām bordane kasi yā čizi be kār miravad" "Ot biror bir shaxs yoki jism nomini anglatadigan so'zdir". Olim otni semantik jihatdan uch guruhga bo'lib o'rganishni tavsiya etadi:

عام – خاص atoqli - *turdosh*

ذات – معنی *aniq* – mavhum

مفرد – جمع *yakka* – jamlovchi

"اسم خاص کلمه ای است که برای نام بردن یک کس معین یا یک چیز معین به کار می رود[9]."
"Esme xās kalameye ast ke barāye nām bordane yek kase moayyan yā yek čize moayyan be kār miravad", "Atoqli ot – bir turdagi predmetlardan birini bildiruvchi, ayrim shaxs yoki narsaning nomi bo'lib xizmat qiluvchi ot.[10]"

"اسم عام به کلمه ای می گوییم که با آن کسان یا چیزهای همنوع را می توان نام برد[11]." "Esme ām be kalameye miguyim ke bā ān kasān yā čizhāye hamnov'rā mitavān nām bord", "Turdosh ot – bir turdagi predmetlarning umumiy nomi bo'lib xizmat qiladigan ot.[12]"

"اسم ذات نام چیزی است که بخودی خود وجود دارد.[13] " "Esme zāt nāme čizi ast ke be xudi xud vojud dārad", "Aniq ot – bevosita narsani, aniq narsani bildiruvchi ot.[14]" "اسم معنی بر مفهومی دلالت می کند که وجودش در چیز

[1] Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati.–Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002. – B. 77.

[2] دکتر پرویز ناتل خانلری. دستور زبان فارسی. تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ ایران. ۷۶۳ ص.

[3] مهدی معینیان. دستور زبان فارسی. تهران: ۸۸۲ ص.

[4] مهمد جواد مشکور. دستورنامه. در صرف و نحو زبان پارسی. تهران: ۳۸۳ ص.

[5] احمداحمدی. دستور زبان فارسی یا صرف و نحو. تهران: چاپ خانه احمدی. ۹۱۳ ص.

[6] Рубинчик Ю.А. Грамматика современного персидского литературного язика. – М.: Восточная литература, 2001. – 600 с.

[7] دکتر پرویز ناتل خانلری. دستور زبان فارسی. تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ ایران. ۷۶۳ ص.

[8] O'sha manba, 46- b.

[9] O'sha manba, 48 b.

[10] Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati.–Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002.–19 b.

[11] دکتر پرویز ناتل خانلری. دستور زبان فارسی. تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ ایران. ۸۴ص.

[12] Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati.–Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002.–111 b.

[13] دکتر پرویز ناتل خانلری. دستور زبان فارسی. تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ ایران. ۹۴ص.

[14] Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. –Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002.–16 b.

[1]دیگری است و نام حالتی یا صفتی است", "Esme ma'ni bar mafhumi dalālat mikonad ke vojudaš dar čize digari ast va name hālati yā sefati ast", "Mavhum ot – mavhum tushunchani ifodalovchi ot.[2]"

" [3]اسم مفرد صورتی از کلمه است که بر یکی دلالت کند" , "Esme mofrad surati az kalame ast ke bar yeki dalālat konad", "Yakka ot – Bir turdagi predmetlarni yakka-yakka bildiruvchi ot[4]".

" [5]اسم جمع صورتی از کلمه است که بر بیش از یکی دلالت کند" , "Esme jam' surati az kalame ast ke bar biš az yeki dalālat konad", "Jamlovchi ot – bir xil predmetlarning to'dasini, jamini bildiruvchi ot[6]".

Parviz Notili Xonlariy tadqiqotlari natijasida fors tilida otni semantik jihatidan 6 turga bo'lib o'rganishni maqsadga muvofiq deb hisoblagan ekan. Quyida boshqa olimlarning mulohazalari bilan tanishamiz.

Mahdiy Mu'iniyon o'zining "Dasture zabāne fārsi[7]" "دستور زبان فارسی" asarida otni semantik jahatidan quyidagicha tasniflaga:

مفرد — جمع *yakka* - jamlovchi

عام — خاص atoqli – *turdosh*

ذات — معنی *aniq* – mavhum

معرفه — نکره *aniq* - noaniq

"اسم مفرد: اسمی است که بر یک فرد یا یک چیز دلالت کند مانند: کاب، مرد، دانش، قلم"[8] "Esme mofrad: esmi ast ke bar yek fard yā yek čiz dalālat konad mānande: ketāb, mard, dāneš, qalam".

"اسم جمع: اسمی است که بر بیش از یک فرد یا یک چیز دلالت کند مانند: کتابها، مردان، دانشها، قلمها"[9]. "Esme jam': esmi ast ke bar biš az yek fard yā yek čiz dalālat konad mānande: ketābhā, mardān, dāneshā, qalamhā".

"اسم عام: اسمی است که افراد یا اشیاءِ همنوع و همجنس خودرا شامل شود مانند: مرد، شهر، کتاب، قلم"[10]. "Esme ām: esmi ast ke afrād yā ašyāe hamnow va hamjense xodro šāmel šavad mānande: mard, šahr, ketob, qalam".

"اسم خاص: اسمی است که بر یک شخص یا یک شئ و یا یک محلِّ مخصوصی دلالت کند و همهءِ افراد یا اشیاءِ همنوع و همجنس خودرا شامل نشود مانند: قلم، بهشت، علی، اصفهان"[11]. "Esme xās: esmi ast ke bar yek šaxs yā yek šey' va yā yek mahalle maxsusi dalālat konad va hame'e afrād yā ašyā'e hamnow' va hamjense xo'dro šāmel našavad mānande: qalam, behešt, Ali, Esfahān".

"اسم ذات: اسمی ات که وجودش وابسته به چیز یا کس دیگر نباشد و به طور مستقل در خارج وجود داشته باشد مانند: کتاب، قلم، کاغذ، علی، اسفهان"[12]. "Esme zāt: esmi ast ke vojudaš vābaste be čiz yā kase digar nabāšad va be touri mustaqel dar xārej vojud dāšte bāšad mānande: ketāb, qalam, kāqaz, Ali, Esfahān".

"اسم معنی: اسمی است که وجودش وابسته به چیز یا کس دیگری باشد و بطور مستقل در خارج وجود نداشته باشد مانند: کوتاهی، بلندی، سفیدی، شوق، فریاد، خنده"[13]. "Esme ma'ni: esmi ast ke vojudaš vābaste be čiz yā kase digari bāšad va be touri mostaqil dar xārej vo'jud nadāšte bāšad mānande: kutāhi, bolandi, sefidi, huš, šouq, faryād, xande".

---

[1] دکتر پرویز ناتل خانلری. دستور زبان فارسی. تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ ایران. ۹۴ص.

[2] Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati.–Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002.–60 b.

[3] دکتر پرویز ناتل خانلری. دستور زبان فارسی. تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ ایران. ۱۵ ص.

[4] Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati.–Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasiti, 2002.–137 b.

[5] دکتر پرویز ناتل خانلری. دستور زبان فارسی. تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ ایران. ۲۵ ص.

[6] Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati.–Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002.–39 b.

[7] مهدی معینیان. دستور زبان فارسی. تهران: ۸۸۲ ص.

[8] O'sha manba, 17- b.

[9] O'sha manba, 17- b.

[10] مهدی معینیان. دستور زبان فارسی. تهران: ۳۲ ص.

[11] O'sha manba, 24- b.

[12] O'sha manba, 26- b.

[13] مهدی معینیان. دستور زبان فارسی. تهران: ۷۲ ص.

اسم معرفه: اسمی است که نزد شنونده مشخص و معلوم باشد مانند: حسن به مدرسه رفت. در این جمله دو کلمه حسن و مدرسه نزد شنونده شناخته ساده و معلوم است.”[1]. “Esme ma’ni: esmi ast ke nazde šonavande mošaxxas va ma’lum bāšad mānande: Hasan be madrase raft. Dar in jo‘mle kalameye Hasan va madrase nazde šonavande šenāxte sāde va ma’lum ast”.

اسم نکره: اسمی است که نرد شنونده سناخته و معلوم نباشد (کلمهء نکره یعنی ناشناخته) مانند: کتابی را خریدم. کلمهء کتابی در نزد شنونده ناشناخته و نکره است.”[2]. “Esme nakare: esmi ast ke nazde šonavande šenāxte va ma’lum nabāšad (kalameye nakare ya’ni nāšenāxte) mānande: Ketābirā xaridam. Kalameye ketābi dar nazde šonavande nāšenāxte va nakare ast.”

Mahdiy Mu’iniyon ham otlarni semantik jihatdan turlarga ajratishda o‘z nuqtayi nazari asosida yondashgan. O‘z tadqiqotlari natijasida otni semantik jihatdan 8 turga bo‘lib o‘rganishni tadbiq etgan. O‘z asarida[3] bular to‘g‘risida keng ma’lumotlar keltirgan.

Fors tilshunosligida o‘z o‘rniga ega bo‘lgan tilshunos olimlardan yana biri hisoblanadigan Ahmadi Ahmadiy ham otni semantik jihatdan tasniflashdagi o‘z qarashlarini o‘z asari “Dasture zabāne fārsi yā sarfu nahv”[4] “دستور زبان فارسی یا صرف و نحو” da batafsil ko‘rsatib o‘tgan. Quyida olimning izlanish natijalari bilan tnishamiz. Ahmadi Ahmadiy otni semantik jahatdan quyidagi guruhlarga bo‘lib tasniflagan:

عام — خاص atoqli – *turdosh*
ذات — معنی *aniq* – mavhum
معرفه — نکره *aniq* - noaniq
مفرد — جمع *yakka* – jamlovchi.

Endi esa yuqorida sanab o‘tilgan otning semantik turlari to‘g‘risida batafsil toxtalib o‘tamiz. Birinchi navbatda Ahmadi Ahmadiyning ot so‘z turkumiga bergan tarifiga e’tibor qaratsak maqsadga muvofiq bo‘ladi:

اسم کلمه ی است که برای نامیدن انسان حیوان، یا چیزی به کار می رود مانند: پرویز، زن، مرد، اسب، گاو، رخش، کتاب، باغ، تبریز.”[5]. “Esm kalameye ast ke barāye nāmidane ensān, hayvān, yā čizi be kār miravad mānande: mard, asb, gāv, raxš, ketāb, bāg’, Tabriz”. “Ot – inson, hayvon yoki biror bir narsani nomlashga ishlatiladigan so‘z hisoblanadi. Misol: Parviz, ayol, erkak, ot, sigir, kitob, boq, Tabrez”.

اسم عام که آنرا اسم جنس هم می گویند بر افراد و جانوران و اشیاء همجنس دلالت می کند. مانند: زن، دختر، اسب، گربه، دیوار، باغ، نان.”[6]. “Esme ām ke ānrā esme jens ham miguyand bar afrād va jānvārān va ašyā’i hamjens dalālat mikonad”.

اسم خاس بر فرد یا حیوان یا چیز معینی دلالت می کند. مانند: سهراب، رخش، بهارستان، بغداد، و مانند اینها.”[7]. “Esme xās bar fard yā hayvān yā čize moayyani dalālat mikonad. Mānande: Sohrāb, raxš, bahārestān, Baqdād”.

اسم ذات آن است که وجودش وابسته به دیگری نباشد و وجود خارجی داشته باشد مانند: خانه، قلم، خورشید، زمین و مانند اینها.”[8]. “Esme zāt ān ast, ke vojudaš vābaste be digari nabāšad va vojude xāreji dāšte bāšad, mānande: xāne, qalam, xuršid, zamin va mānande inhā”.

اسم معنی اسمی است که به خودی خود وجود نداشته باشد. مانند: سیاهی، سپیدی، کوشش، هوش، اراده، خرد، شرافت، نیکی، بدی و غیره که وجودشان وابسته به دیگری است.”[9]. “Esme ma’ni esmi ast ke be xudi xud vojud nadāšte bāšad. Mānande: siyāhi, sepidi, kušiš, huš, erāde, xord, šarāfat, niki, badi va qayre ke vojudašān vābaste be digarān ast”.

---

[1] مهدی معینیان. دستور زبان فارسی. تهران: ۱۳ ص.
[2] O‘sha manba, 31- b.
[3] مهدی معینیان. دستور زبان فارسی. تهران: ۸۸۲ ص.
[4] احمداحمدی. دستور زبان فارسی یا صرف و نحو. تهران: چاپ خانه احمدی. ۹۱۳ ص.
[5] O‘sha manba, 27- b.
[6] احمداحمدی. دستور زبان فارسی یا صرف و نحو. تهران: چاپ خانه احمدی. ۷۲ ص.
[7] O‘sha manba, 27- b.
[8] احمداحمدی. دستور زبان فارسی یا صرف و نحو. تهران: چاپ خانه احمدی. ۸۲ ص.
[9] O‘sha manba, 28- b.

اسم معروفه اسمی است که در نزد شنونده معلوم و شناخته بوده باشد مانند: کتاب را برداشتم و آن را گشودم.”[1]. “Esme ma’rufe esmi ast ke dar nazde šonavade ma’lum va šenāxte bude bāšad mānande: **Ketāb**rā dāštam va ānrā gošudam”.

اسم نکره اسمی است که در نزد شنونده یا مخاطب شناخته نباشد مانند: مردی آمد، پادشاهی به کشور هند حمله کرد.”[2]. “Esme nakare esmi ast ke dar nazde šonavande yā moxātab šenāxte nabāšad mānande: “**Mardi** āmad, **pādšāhi** be kešvare Hend hamle kard”.

“اسم مفرد آن است که بر یکی دلالت کند مانند: خانه، درخت، زن، مرد”[3]. “Esme mofrad ān ast ke bar yeki dalālat konad mānande: xāne, deraxt, zan, mard”.

“اسم جمع آن است که بر دو یا بیشتر دلالت کند مانند: خانها، درختان (یا درختها)، زنان (یا زنها)، مردان (یا مردها)، کتابها، دیوارها”[4]. “Esme jam’ ān ast ke bar du yā bištar dalālat mikonad mānande: xānehā, deraxtān (yā deraxthā), zanān (zanhā), mardān (yā mardhā), ketābhā, divārhā”.

Ahmadi Ahmadiy ham otlarni semantik jihatdan o‘rganishda ularni sakkiz qismga bo‘lib o‘rganishni tadbiq qilgan hamda bu narsani o‘z asarida[5] keng qamrovda tushuntirib o‘tgan.

Barchaga ma’lumki sharqshunoslik sohasida, ayniqsa eronshunoslikda rus sharqshunos olimlarimimg hissasi katta. Ular orasida Yuriy Aronovich Rubinchik o‘rniga ega yetuk mutaxassis hisoblanadi. Y.Rubinchik “Грамматика современного персидского литературного языка”[6] nomli asarida otning semantik tahliliga ham toxtalib o‘tgan. Quyida Y.Rubinchikning tasnifini o‘rganib chiqamiz. Birinchi navbatda Y.Rubinchikning otga bergan tarifi quyidagicha: “По своим семантическим и грамматическим признакам имена сеществительные делятся на лексико-грамматические классы и подклассы. Их можно подразделить, во-первых, на имена нарицательные и собственные, во-вторых, на имена одушевленные и неодушевленные, в-третых, на имена конкретные, отвлеченные и вещественные”[7]. “Otlar o‘z semantik va grammatik xususiyatlariga ko‘ra leksik-grammatik sinflar va turkumlarga bo‘linadi. Ularni, birinchidan atoqli va turdosh otlarga, ikkinchidan, jonli va jonsiz otlarga, uchinchidan, aniq, mavhum va moddiy otlarga ajratish mumkin”.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlab o‘tishimiz mumkin, fors tilida ot semantik jihatdan asosan quyidagi turlarga bo‘lib o‘rganishlik maqsadga muvofiq deb hisobladik: اسم خاص – اسم عام atoqli ot – *turdosh ot,* اسم ذات – اسم جمع مفرد *aakka ot* – jamlovchi ot. Ahmadi Ahmadiy, Mahdiy Mu’iniyon otning اسم معنی – *aniq ot* – mavhum ot, معرفه – نکره aniq va noaniq turlarini ham keltirib o‘tishgan. Shunday bo‘lsa hamki ko‘pchilik o‘rinlarda yuqorida sanab o‘tganimiz turlari asosida otlar tasnif qilinadi.

Rezyume. Ushbu maqolada forscha otlar guruhi va uning semantik tasnifi haqida asoslar, fikrlar va tasniflar keltirilgan.

Resume. This article provides basics, thoughts and opinions on the Persian noun group and its semantic classification.

Резюме. В этой статье о группе существительных в персидском языке и ее семантической классификации даны основы, мысли и мнения.

[1] احمداحمدی. دستور زبان فازسی یا صرف و نحو. تهران: چاپ خانه احمدی. ۰۳ ص.
[2] O‘sha manba, 30- b.
[3] احمداحمدی. دستور زبان فازسی یا صرف و نحو. تهران: چاپ خانه احمدی. ۳۳ ص.
[4] O‘sha manba, 34- b.
[5] احمداحمدی. دستور زبان فازسی یا صرف و نحو. تهران: چاپ خانه احمدی. ۹۱۳ ص.
[6] Рубинчик Ю.А. Грамматика современного персидского литературного язика. – М.: Восточная литература, 2001. – 600 с.
[7] O‘sha manba, 103 b.